

Obrazovne, radne i profesionalne težnje mladih otočana - primjer zadarskih otoka (Iž, Dugi otok, Ugljan)

Babić, Dragutin; Lajić, Ivan

Source / Izvornik: **Migracijske i etničke teme, 2004, 20, 259 - 282**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:927283>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

DRAGUTIN BABIĆ, IVAN LAJIĆ

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

dragobabic@yahoo.com, ivan.lajic@imin.hr

Obrazovne, radne i profesionalne težnje mladih otočana – primjer zadarskih otoka (Iž, Dugi otok, Ugljan)

SAŽETAK

Mladi stanovnici hrvatskih otoka svjesni su depopulacijske traume svoga otočnog okruženja. Njihove ambicije vezane uz daljnji život na otočnom prostoru istinski su poljuljane do te mjere da mladi otočanin upitan kako zamišlja otok i sebe za desetak godina isključivo odgovara da će to i nadalje biti depopulacijski prostor koji će i on napustiti. Jedan od poticatelja tog transfera jest i njegovo obrazovanje. Empirijskim istraživanjem autori su željeli otkriti migracijske dvojbe mladih stanovnika triju zadarskih otoka (Ugljan, Dugi otok i Iž), kao i u ovom radu relevantne težnje učenika s otoka (radne, obrazovne i profesionalne). U istraživanju su upotrijebljene metode ankete i intervjua (učenički eseji), a u ovom radu interpretirani su nalazi anketnog ispitivanja. Anketa se sastoji od 39 pitanja zatvorenog tipa kojima su obuhvaćeni važni segmenti otočne problematike i način kako ju percipiraju mladi otočani. Anketno ispitivanje obuhvatilo je 107 učenika s Ugljana, Iža i Dugog otoka, polaznika osnovnih i srednjih škola. Nalazi dobiveni obradom anketnih upitnika potvrđuju pretpostavku o osviještenoj ulozi/važnosti školske spreme, kako u socijalnoj promociji koju tijesno vežu uz napuštanje otoka, tako i u samoafirmaciji nadolazećih mladih naraštaja. Velika većina ispitanika želi nastaviti obrazovanje nakon osnovne odnosno srednje škole. U slučaju ostanka na vlastitom otoku mladi otočani nemaju većih mogućnosti izbora posla i radne aktivnosti. Daleko ispred ostalih gospodarskih aktivnosti nalazi se turizam. Osim njega, tek je ribarstvo u manjem obimu prepoznato kao mogući gospodarski resurs ispitivanih zadarskih otoka. Svi ti nalazi mogu koristiti državnim resorima zaduženim za otočnu problematiku, s ciljem pokretanja razvoja hrvatskih otoka i zaustavljanja izrazito negativnih sociodemografskih kretanja na otocima.

KLJUČNE RIJEČI: otoci, depopulacija, obrazovanje, težnje, izbor zanimanja

1. Uvod

Hrvatski otoci uglavnom spadaju među hrvatske periferijske i depopulacijske prostore. Temeljni sociodemografski problem predstavlja odlazak mladoga otočnog stanovništva i permanentno starenje hrvatske otočne populacije. Stoga smo proveli istraživanje, izvršivši anketno ispitivanje na trima zadarskim otocima (Iž, Dugi otok i Ugljan), koje je uključilo i navedene teme i probleme. Rad je usmjeren na otkrivanje radnih, profesionalnih i obrazovnih težnji mladih otočana. U nekim našim prijašnjim istraživanjima (primjerice o šibenskim otocima, 2000.) oko polovice ispitanika u skupina-

ma osnovnoškolaca i srednjoškolaca želi napustiti otok.¹ Među razlozima koji ih potiču na odlazak, nastavak školovanja ne zauzima posebno mjesto, a tek oko 10% ispitanika taj razlog navodi kao činilac migriranja s otoka. Kako o tome razmišljaju ispitanici s triju zadarskih otoka: Iža, Dugog otoka i Ugljana? Jesu li njihovi vrijednosni kodovi nešto drukčiji i čime bi se željeli baviti u neposrednoj budućnosti, na otoku ili u nekom izvanotočnom odredištu? Je li shvaćena važnost obrazovanja kao resursa pri priključivanju europskim integracijama i nastavku modernizacije hrvatskoga društva? Je li možda težnja za obrazovanjem mladih otočana jedan od razloga napuštanja svoga zavičaja i preseljenja s otoka, ili postoji spoznaja da obrazovanje nudi mogućnost ostanka na otoku i prihvaćanja modernijih programa gospodarskog razvitka? Premda neki pokazatelji govore o kvalitetnijem ukupnom kretanju stanovništva, notorno je da je u otopnoj populaciji i apsolutno, a posebice relativno, sve manje zastupljen mladi naraštaj. Na zadarskim se otocima, gotovo od popisa do popisa, broj mladog stanovništva smanjuje napola. Kako opstati u toj depopulacijskoj generacijskoj traumi? Osjeća li se mladi čovjek koji nije otišao sa svoga otoka zbog neodlaska manje vrijednim i neuspješnijim od svojih vršnjaka koji su otok napustili? Istraživanja su pokazala da je demografska valorizacija jedan od bitnih potisno-privlačnih činilaca migracije. U tom kontekstu »mladost« predstavlja privlačnost, a »starost« potisnost.² Stoga se demografska analiza jadranskih otoka i njegovih skupina, gdje smo posebno tretirali odabrane zadarske otoke, treba dovesti u vezu s empirijskim dijelom koji objašnjava kako mladi čovjek doživljava školovanje u svjetlu spoznaje da njegov otok depopulira do granice izumiranja.

2. Modernizacija hrvatskoga društva i važnost obrazovanja

Hrvatsko društvo obilježavaju tranzicijski procesi tipični za srednjoeuropska i istočnoeuropska (bivša socijalistička) društva. Osim političkih konotacija, tranzicija ima značajnu gospodarsku i vrijednosnu dimenziju: prijelaz iz društva socijalističke polumodernizacije (Županov, 2001) u (post)moderno društvo građanskog tipa. Što čini sukus i temelje modernizacije i gdje je Hrvatska u odnosu na takve standarde? Iako je modernizacija višeznačan pojam, njezina se najvažnija svojstva ipak mogu svesti na »industrijalizaciju koja je tvrda jezgra (*hard core*) gotovo svih aspekata modernizacije« (Županov, 2001: 13). Industrijalizacija, kao temelj građanskoga društva, razara predmoderne socijalne formacije i stvara funkcionalno društvo s *racionalizacijom* kao paradigom socijalnih odnosa. Taj pojam M. Webera upućuje na društvo ugovornih odnosa u čijim je temeljima afirmacija individualnog tržišnog interesa. Iz društva normativne integracije, čiji je prototip zajedništvo tipa *Gemeinschaft*, prelazi se u socijetalni okvir koji obilježava funkcionalna integracija, u terminologiji F. Tönniesa, asocijacija tipa *Gesellschaft*. Moderno nije sinonim za napredno, progresivno, jer u tom procesu ima i ireverzibilnih kretanja, a i sam pojam *progres* vrijednosno je vrlo opterećen i oko njega nema konsenzusa. Uz to, pored pojmova *predmoderno*, *moderno*, *postmoderno*

¹ Rezultati istraživanja objavljeni su u knjizi: Ivan Lajić, Sonja Podgorelec, Dragutin Babić, *Otoci – ostati ili otići?: studija o dnevnoj cirkulaciji sa šibenskih otoka*, Zagreb, 2001.

² Više o tome vidi: Lajić (1998).

koji uključuju, osim supstancijalnoga, uglavnom i kronološko određenje, neki akteri rabe i pojam *protumoderno* (Beck, 2001), kako bi ukazali na iracionalno u racionalizaciji modernog i postmodernog društva (teleološka pitanja »mekdonaldiziranog« društva).³ Ako je industrijalizacija temelj modernih društava i modernizacije, smatramo da je hrvatsko društvo s prisutnim tranzicijskim problemima na pragu 21. stoljeća prema sociološkim kriterijima modernosti uglavnom moderno društvo. U njegovoj socijetalnoj (i prostornoj) periferiji nalaze se tehnološki elementi karakteristični za predmoderno društvo, ali isto tako i za postindustrijsko, s informatičkom paradigmom kao osnovom (prostor je u ovom slučaju promijenjen i nije na periferiji nego u velikim središtima, posebno glavnog gradu).

Modernizacija je višeznačan i dugotrajan proces (pogotovo u perifernim zemljama u koje sporo i s prekidima prodire građanska kultura utemeljena na legalno-racionalnom obrascu.⁴ U hrvatskoj povijesti, prema nekim autorima (Rogić, 2001) modernizacijski se procesi mogu podijeliti na tri razdoblja: prvo 1868.–1945., drugo 1946.–1990. i treće koje se nazire u razdoblju nakon 1990. U svim trima modernizacijama posebno se uočava *ograničen uspon profesionalne etike* (Rogić, 2001). Pored sporosti industrijalizacije i reducirane varijante građanskoga društva, nepotpuna sa mostalnost i potisnut ili donekle ograničen suverenitet limitirajući je činilac u afirmaciji legalno-racionalnog tipa socijalnih odnosa i profesionalizacije industrijskoga i ukupnog javnog sektora hrvatskoga društva. Dalje I. Rogić potencira glavni problem/razlog spore industrijalizacije i »građanizacije« hrvatskog prostora: »Posve je očito da predložak stalne antibirokratske revolucije (uporabljjen kao središnji instrument izgrađivanja vlasti) nije sukladan predlošku izgrađivanja racionalno organizirane države i njezinih institucija« (Rogić, 2001: 59). Utoliko je i osamostaljenje hrvatske države trebalo biti pretpostavka za racionalni nastavak modernizacijskog procesa. Iako su učinjene institucionalne promjene važne za proces modernizacije, svi ostali resursi (menadžment, poduzetnici, profesionalne elite i pogotovo vrijednosni korpus hrvatske socijalne zbilje) nisu dovoljno aktivirani (a često ni podesni!) u tom procesu. Nastavak modernizacije zahtijeva redefiniciju uloge pojedinih javnih sektora i njihovo pojačano aktiviranje s ciljem što kvalitetnije tranzicije u moderno društvo. Pritom bi posebnu važnost trebali imati znanost i obrazovanje. Informacijsko društvo jača moć onih koji koriste znanje i imaju više informacija pa se, kako ističe M. Castells, nova moć nalazi u informacijskim kodovima. Isti autor specificira navedenu problematiku: »Moć je raspršena u globalnoj mreži bogatstva, moći, informacija i slika koje kruže i preobražavaju se sustavom varijabilne geometrije i demati - zirane geografije. Ipak, moć ne nestaje. Moć i dalje vlada društvom, oblikuje nas i gospodari nama« (Castells, 2002: 365). Da bi mladi u Hrvatskoj bili kompetitivni u budućem, najvjerojatnije integriranom europskom sociopolitičkom ambijentu i na zajedničkom tržištu, nužne su promjene statusa obrazovanja i znanosti u društvu, kao i promjena oblika i sadržaja obrazovanja mladih. Uostalom, kako navodi V. Spajić-Vrkaš: »Eks-

³ O tome više u knjizi njemačkog sociologa Ulricha Becka (2001).

⁴ Tako J. Županov ističe da u zemljama zakašnjele industrijalizacije (slučaj Hrvatske), u kojima iz raznih razloga proces industrijalizacije nije autohtono nastao, uvođenje a onda i ubrzanje industrijalizacije nije moguće bez političke mobilizacije nekih skupina stanovništva. U slučaju Hrvatske (i bivše SFRJ) tu je ulogu mobilizatora odigrala KPJ/SKJ u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata do 1990.

panzija i diferencijacija naobrazbe krajem prošlog i početkom ovog stoljeća nisu bili posljedica vjere u oslobađajuću ulogu školskog znanja, nego jednostranih potreba industrijsko-tehnološkog razvoja kojim se mijenja struktura radnog procesa, znatno proširuje tržište radne snage i uvode nova znanja i vještine« (Spajić-Vrkaš, 2001: 172). Slično je i s uvođenjem informacijskih tehnologija koje traže drukčije, ali i permanentno, obrazovanje. Pored tehnoloških procesa, i sociopolitički (povećanje građanskih prava i sloboda) također utječu na jačanje kvantitativnih i kvalitativnih aspekata obrazovanja. Obrazovanje zauzima vrlo važno mjesto u politici Vijeća Europe, a programi su usmjereni na pripremu mladih za svijet stalnih i naglih promjena (Spajić-Vrkaš, 2001). Pred Hrvatskom kao tranzicijskom zemljom iz »druge« Europe stoje izazovi koji bi trebali preokrenuti nepovoljne trendove na polju obrazovanja, tehnologije i znanosti.

3. Ukupno kretanje stanovništva triju zadarskih otoka između 1991. i 2001.

Empirijsko istraživanje obavljeno je na odabranim zadarskim otocima: Ugljanu, Ižu i Dugom otoku. Ti su otoci odabrani zato što su reprezentivi mnogobrojnih sociodemografskih, ali i geografskih osobina hrvatskog otočja. Ponajprije se radi o otocima koji pripadaju skupinama priobalnih (Ugljan), kanalskih (Iž) i pučinskih (Dugi otok) otoka. Osnovna je teza otočne depopulacije da je intenzitet depopulacije ovisan i upravno razmjern udaljenosti otoka od obalnog središta, što podrazumijeva intenzivniju depopulaciju na Dugom otoku u usporedbi s kopnu bližim Ugljanom. Druga je teza da je i odmaklost procesa starenja i njezinih posljedica vidljivija na udaljenijim otocima. Što se tiče naseljske strukture, Dugi otok ima deset naselja i izuzevši otočno središte Sali, ni jedno nema urbane značajke. Iž statistički ima dva naselja: Veli i Mali Iž, međutim, prema naseljskoj koncepciji Mali Iž se sastoji od više zaseoka, pa u stvarnosti ubicirano naselje Mali Iž i ne postoji. Naselja otoka Ugljana (osam naselja, uključujući i otočić Ošljak) pretežno su ruralna izgleda, međutim glavna naselja, Preko i donekle Kali, imaju oblik tradicionalnoga otočnog dalmatinskog naselja urbanih značajki.

Izuzme li se otok Pag, zadarski otoci, a nazivamo ih tako zbog njihove tijesne funkcionalne veze s gradom Zadrom (povijesne, administrativne, gospodarske, kulturno-prosvjetne, prometne itd.), broje trinaest naseljenih otoka.⁵ Prema svojim demografskim, ali i ostalim značajkama, dijele sudbinu dalmatinskog otočja, osobito sličnih arhipelaga (šibenskoga, dubrovačkog, biogradskog, trogirskog, donekle lošinjskog). Otočja su gotovo istodobno proživljavala pojedine segmente demografske tranzicije, ali još više depopulacijska razdoblja. Osnovna je demografska značajka i tih otoka depopulacija, koju tvore obje sastavnice ukupnoga kretanja stanovništva. Rezultati posljednjeg popisa stanovništva govore da su se na jadranskom otočju dogodile vidljive promjene u smjeru i dinamici ukupnoga kretanja.⁶ Međutim, u statističkom praćenju pri-

⁵ Naseljeni otoci zadarskog otočja su: Ugljan, Iž, Dugi otok, Premuda, Ist, Olib, Sestrunj, Molat, Silba, Zverinac, Rava, Rivanj, Ošljak i Vir.

⁶ U razdoblju između dvaju posljednjih popisa stanovništva rezultati službene statistike govore o povećanju broja otočnog stanovništva za 4635 ili za 4,13%.

sučna je izvjesna nepouzdanost oko stvarnog broja otočnih stanovnika. Posljednji popis ne samo da je obuhvatio i do tada teško određive kategorije stanovništva (vlasnici kuća za odmor, prijavljeno iseljeničtvo itd.), već je ostvaren različitom popisnom metodologijom u usporedbi s prethodnim popisima. Radi se o svojevrsnoj *de facto*, a ne *de iure* metodi, što analitičarima predstavlja ozbiljan problem prilikom utvrđivanja elementarnih demografskih promjena i struktura stanovništva (rast ili pad broja stanovnika, migracijski saldo, dobno-spolna struktura itd.). U namjeri ublažavanja različitih obuhvata stanovništva, popisne rezultate iz 1991. i 2001. konstruirali smo tako što smo iz ukupnoga broja otočnih stanovnika izuzeli one koji borave u inozemstvu i njima pridružene članove uvažavajući metodologiju najnovijeg popisa stanovništva (tablica 1). Time je donekle ispunjen preduvjet popisne metodologije iz 2001. u kojoj se stanovništvo koje izbiva dulje od jedne godine izvan mjesta popisa ne tretira kao njegovo stalno stanovništvo ako nema učestale kontakte s kućanstvom u Republici Hrvatskoj. Međupopisne promjene broja stanovnika zadarskih otoka relativno su vidljivije nego na široj jadranskoj otočnoj skupini. Međutim, otoci na kojima se obavljalo empirijsko istraživanje nisu imali u tolikoj mjeri pozitivne promjene kao njihovo zadarsko otočno okruženje ili pak cjelokupno hrvatsko otočje. I ovaj put potvrdilo se pravilo da su na priobalnim otocima procesi povoljniji, a nepovoljniji na udaljenijim, osobito pučinskim otocima. Tako pozitivnu stopu promjene broja stanovnika od 3,04% godišnje registriramo na Ugljanu, stagnaciju broja stanovnika na kanalskom Ižu, i već vrlo visoku stopu depopulacije (5,52%) na pučinskom Dugom otoku. Te promjene bit će u korelaciji s ostalim demografskim procesima i pokazateljima, a pogotovo s otočnim demografskim starenjem.

Tablica 1: Ukupno kretanje stanovništva zadarskih i odabranih otoka između 1991. i 2001.

Otočna skupina i otoci	Broj stanovnika		Popisna promjena	
	1991.	2001.	Apsolutno	Prosj. stopa (u %)
Zadarski otoci	9827	10480	653	6,64
Ugljan	5690	5863	173	3,04
Iž	542	543	1	0,18
Dugi otok	1794	1695	-99	-5,52

Izvori: Dokumentacija 881, DZS RH, Zagreb, 1992.; Popis stanovništva, kućanstva i stanova 31. ožujka 2001., DZS RH, Zagreb, 2002. (CD-ROM)

3.1. Prirodno kretanje na odabranim zadarskim otocima u razdoblju od 1991. do 2001.

Podaci o prirodnom kretanju otočnog stanovništva predstavljaju kvalitetniji podatak nego što je slučaj s registriranim brojem stanovnika obaju popisa, kao i onima o mehaničkom saldu. Naime, oni su rezultat godišnjeg praćenja vitalnih pojava i uglavnom, uz neke iznimke koje se bitno ne odražavaju na otočnoj populaciji, predstavljaju realni statistički pokazatelj broja otočnog umiranja i rađanja. Njihove su vrijednosti u osjetnoj koliziji s ostalim glavnim elementima demografskog razvitka, a budući da smo ustvrdili da

predstavljaju vjerodostojniji pokazatelj, valja kritički promotriti popisne rezultate i selidbeni saldo. U posljednjemu međupopisnom razdoblju na jadranskim otocima i njihovim podskupinama bio je veći broj umiranja nego rađanja.⁷ To je rezultanta kontinuirano nepovoljnih procesa, čiji su korijeni u prethodnim međupopisjima. Ako bismo nekritički prihvatili osjetni statistički registriran porast otočnog stanovništva u posljednjem desetljeću, a budući da je migracijska praksa na mnogobrojnim primjerima potvrdila da imigracijski kontingent sačinjava uglavnom mlada populacija, na našim je otocima trebala biti poboljšana bioreprodukcija i započet proces pomlađivanja. Međutim, takve su naznake prisutne tek na rijetkim otocima, a slučaj zadarskih otoka jedan je od tipičnih primjera denataliteta i regresivnoga demografskog razvitka. Od odabranih otoka biodinamička obilježja najnepovoljnija su na Ižu, potom na Dugom otoku, te naposljetku na Ugljanu za koji se, prema pozitivnom indeksu međupopisnih promjena, utvrdeni brojevi odnos umrlih i rođenih nije očekivao. Niski natalitet determinira i sve manji udio mlade dobne skupine u ukupnom stanovništvu. Zadarski otoci pripadaju demografskom tipu izrazito niskog nataliteta i ekstremno visokog mortaliteta. Dugotrajno nizak natalitet formira sve užu bazu dobne piramide, tako da se time smanjuje broj školoobvezatne populacije. Problemi najmlađe populacije koji su potencirani izvan demografskog područja posebice su izraženi u malim otočnim lokalnim zajednicama, pa i na malim otocima (u našem slučaju na Ošjaku i Ravi). Poseban sociološki problem predstavlja nedostatak predstavnika pojedinih najmlađih dobnih skupina. Sve nepovoljnije prirodno kretanje i apsolutni porast prirodnog pada primarno je posljedica smanjenja otočnih rađanja, a ne značajnije promjene mortaliteta. Takva konstelacija u zatvorenome populacijskom modelu uskoro bi dovela, pogotovo male otočne zajednice, na vidljivi biološki prag izumiranja.

Tablica 2: Prirodno kretanje stanovništva zadarskih otoka i odabranih otoka između 1991. i 2001.

Otočna skupina i otoci	Prirodno kretanje					
	N	M	PP	n'	m'	pp'
Zadarski otoci	852	2003	-1151	8,39	19,72	-11,33
Ugljan	515	970	-455	8,92	16,79	-7,87
Iž	34	189	-155	6,27	34,84	-28,57
Dugi otok	153	360	-207	8,77	20,64	-11,87

Izvori: matice rođenih i umrlih mjesnih ureda otočnih naselja

3.2. Selidbeni saldo na odabranim zadarskim otocima između Popisa stanovništva 1991. i 2001.

Konstrukcija selidbenog salda posljednjega međupopisnog razdoblja upućuje na neobjektivne rezultate prema kojima bi naši otoci i sve njihove podskupine predstavljala-

⁷ Između 1991. i 2001. na jadranskim je otocima umrlo 4705 stanovnika više nego što se rodilo. (Izvor: Dokumentacija DZS Hrvatske i matični uredi otočnih naselja).

li iznimno atraktivan imigracijski prostor. Da su rezultati migracijskog salda vjerodostojni, to jest da je statističko povećanje broja stanovnika realno, glavina demografskih otočnih problema ubrzo bi nestala. Istaknuli smo nekonzistentnost metodologija posljednjih popisa, ali i prisutnost kategorija sezonskog stanovništva koje se statistički evidentira kao stalno otočno stanovništvo. Podaci govore da je u novijemu međupopisnom razdoblju pojava posebice prisutna na zadarskim otocima gdje je mehaničkim prijevom u posljednjih deset godina uselio gotovo svaki četvrti stanovnik. Posebno je neuvjerljiv podatak o pozitivnome migracijskom saldu otoka Iža, jer u slučaju njegove vjerodostojnosti proizlazi da je od ukupnog broja njegovih stanovnika gotovo svaki treći došao na otok u posljednjemu međupopisnom razdoblju.

Tablica 3: Selidbeni saldo stanovništva zadarskih otoka i odabranih otoka između 1991. i 2001.

Otočna skupina i otoci	Selidbeni saldo 1991.–2000.	Stopa seljenja ⁸ u %
Zadarski otoci	1804	18,35
Ugljan	628	11,03
Iž	156	28,78
Dugi otok	108	6,02

Izvori: matice rođenih i umrlih mjesnih ureda otočnih naselja

3.3. Otočni demografski razvitak i promjene stanovništva prema dobi i spolu

Dobna struktura i njezini pokazatelji

Ta je struktura posljedica dugoročnijega kretanja stanovništva na koju utječu mnogobrojni demografski i nedemografski činioci. Kada se govori o dobi otočnog stanovništva, ponajprije pomišljamo na njegovu »starost«. Demografsko motrište i promatranjem otočne populacije može biti usmjereno i prema polazištu dobne strukture, a to je »mladost«, »dječja baza«, mlado stanovništvo. Procesi vezani uz dobnu strukturu mogu se pratiti kroz te dvije dobne skupine tako da na otocima u prvome slučaju promišljamo demografsko starenje kroz povećanje udjela stare populacije, a s drugog aspekta možemo uočavati dobne transformacije vezane uz povećanje svih analitičkih pokazatelja starenja, kroz smanjenje stanovništva najmlađe dobi. U ovom nas slučaju više zanima mlada populacija pa će i pokazatelji dobne strukture biti više usmjereni na nju nego na staru što je češći analitički slučaj. Najvažniji vitalni činilac u formiranju dobne strukture neosporno je fertilitet. U dugotrajnijem djelovanju njegovo se značenje pojačava u stvaranju tipova dobne strukture. U slučaju modela otočnog starenja, dugotrajnim smanjenjem stanovništva reproduktivne dobi smanjivao se obujam otočnog rađanja, tako da se sve više sužavala dječja baza, a proširivao udio starijih dobnih skupina. Demografska posljedica naposljetku je formiranje demografski stare populacije, ko-

⁸ Izračunana kao odnos selidbenog salda dvaju međupopisnih razdoblja prema broju stanovnika ranijeg popisa.

ja se grafički oslikava kao »preokrenuta dobna piramida«. Na zadarskim otocima postotak mladog stanovništva do 19 godina starosti manji je nego na preostalim dalmatinskim ili jadranskim otocima.⁹ Na svim istraživanim otocima udio mlade generacije niži je nego na dalmatinskom arhipelagu, a na Ugljanu i Dugom otoku nešto viši nego na zadarskim otocima. Najmanji nedostatak mlade populacije vidljiv je na Ižu, gdje je ta populacija gotovo dvostruko manje zastupljena nego na ostalim hrvatskim otocima. Ali, to je jedan od jadranskih otoka gdje je udio stare populacije iznad 60 godina starosti viši od 50%

Tablica 4: Velike dobne skupine zadarskih otoka i odabranih otoka 2001.¹⁰

Otočna skupina i otoci	Dobne skupine					
	0–19		20–59		60 i više	
	Aps.	(%)	Aps.	(%)	Aps.	(%)
Zadarski otoci	1901	17,08	5198	46,71	4030	36,21
Ugljan	1110	18,01	3034	49,22	1979	32,11
Iž	64	11,49	196	35,19	297	53,32
Dugi otok	305	17,21	722	40,74	725	40,91

Izvor: Popis stanovništva, kućanstva i stanova 31. ožujka 2001., DZS RH, Zagreb, 2002. (CD-ROM)

Ističući problem smanjenog udjela mlade populacije u ukupnoj, selektirali smo populaciju približne školske dobi u četiri posljednja popisa i prikazali je u tablici 5. Vidljivo je da je proces smanjivanja tih dobničkih skupina mnogo brže tekao na zadarskim otocima nego na Ugljanu. Preostala dva odabrana otoka (Iž i Dugi otok) doživjeli su osjetnije smanjenje udjela najmlađeg velikog dobnog kontingenta. Stvarna ekstremna depopulacija sedamdesetih godina prepolovila je populaciju školoobvezatne dobi, da bi u razdoblju između osamdesetih i devedesetih došlo do određenih pozitivnih pomaka, dok je najnoviji popis prikazao dobnu strukturu s gotovo prepolovljenom dječjom bazom. Osim što je smanjen statistički obuhvat te populacije, nužno se nameće zaključak o selektivnoj migraciji s tih otoka, u kojoj su sudjelovali roditelji s djecom najmlađe dobi. Odlaskom roditelja smanjuje se i broj otočnog rađanja koje je potpomognuto negativnim učincima mehaničkog odliva. Takva dobna struktura ukazuje na metodološku problematičnost takvih popisa stanovništva, »prijavljuvanjem i registriranjem« starijeg stanovništva kao stalne otočne populacije i izostankom mladih bračnih parova s djecom.

Najjednostavniji analitički pokazatelj dobne strukture jedne populacije njezina je prosječna dob. U usporedbi sa stanjem 1991. zadarski su otoci doživjeli daljnje starenje svoje populacije jer najnoviji podaci govore da je prosječna dob njihova stanovništva 45,62 godine, što nadmašuje prosječnu dob preostalih stanovnika hrvatskih otoka za

⁹ Na jadranskim je otocima udio te populacije prema Popisu stanovništva iz 2001. iznosio 21,92%, a na dalmatinskim otocima 21,56%.

¹⁰ Podaci prema popisnoj metodologiji Popisa stanovništva 2001.

više od 3,5 godine. Od zadarskih otoka samo je stanovništvo Ugljana nešto mlađe od prosjeka arhipelaga, dok je iško stanovništvo gotovo jednako staro kao svoja otočna skupina. Prosječna je dob Dugootočana blizu pedeset godina. I ostali su analitički pokazatelji u značajnoj mjeri rezultanta prosječne dobi pojedinih otočnih populacija. Tako je omjer stare i mlade populacije na Ižu (indeks starenja) izrazito nepovoljan za mladi naraštaj, jer na sto mladih stanovnika dolaze 464 ostarjela stanovnika. Znatno bolje stanje zatječemo na Ugljanu, gdje je indeks starenja povoljniji nego na ostalim zadarskim otocima. Na Dugom otoku dvostruko je veći broj staroga stanovništva u odnosu na mlado.

Tablica 5: Stanovništvo zadarskih i odabranih otoka staro između 5 i 14 godina u posljednja četiri popisa stanovništva

Otočna skupina i otoci	Stanovništvo u dobi između 5 i 14 godina			
	1971.	1981.	1991.	2001. ¹¹
Zadarski otoci	2245	1225	1312	604
Ugljan	1222	749	817	411
Iž	120	37	34	29
Dugi otok	505	224	272	110

Izvor: Popis stanovništva, kućanstva i stanova 31. ožujka 2001., DZS RH, Zagreb, 2002. (CD-ROM)

Tablica 6: Analitički pokazatelji dobne strukture zadarskih i odabranih otoka 2001.

Otočna skupina i otoci	Prosječna dob	Indeks starosti	Koeficijent ukupne dobne ovisnosti	Koeficijent dobne ovisnosti mladih	Koeficijent maskuliniteta
Zadarski otoci	45,62	211,99	84,44	31,91	1002,03
Ugljan	45,36	178,29	75,85	31,88	1052,61
Iž	55,64	464,06	129,22	26,34	856,67
Dugi otok	48,69	237,70	102,78	35,30	968,89

Izvor: Popis stanovništva, kućanstva i stanova 31. ožujka 2001., DZS RH, Zagreb, 2002. (CD-ROM)

Sve veći udio starog stanovništva u ukupnome, uz veći odliv, a manji priliv u radno aktivnu dob, povećava koeficijent ukupne dobne ovisnosti. Na Ižu i Dugom otoku na jednog stanovnika radno aktivne dobi dolazi više nego jedan ovisan stanovnik, dok je na Ugljanu situacija ukupne dobne ovisnosti znatno bolja. Međutim, koeficijent dobne ovisnosti mladih i na Ugljanu je nepovoljan, kao i na ostalim otocima. Evidentno je da oba analitička indikatora procesa demografskog starenja govore da su te populacije davno ranije prešle one pragove koji ukazuju da je jedna populacija počela star - jeti (prosječna starost 30 godina; koeficijent starosti 12%).

¹¹ Ovom je prilikom razred sužen na godišta između navršenih šest i četrnaest godina, što u apsolutnim iznosima smanjuje populaciju za oko devetinu. Obuhvaćeno je stanovništvo u zemlji i inozemstvu prema metodologiji Popisa stanovništva 2001.

Spolna struktura

Spolna struktura zadarskih otoka odudara od iste strukture jadranskih i dalmatinskih otoka.¹² Naime, kod većih jadranskih otočnih skupina posvuda je zastupljenija ženska populacija u ukupnom broju stanovnika. Zašto je na zadarskim otocima prisutan višak muške populacije u ukupnoj? Odgovor se vjerojatno krije u međuodnosima potisno-privlačnih činilaca, gdje je zbog gospodarske strukture priobalja, prije svega privlačnosti grada Zadra, mogućnost migracija ženskog stanovništva bila barem ravnopravna iseljavanju muškoga otočnog stanovništva. Zatečena izrazita neravnoteža u spolnoj strukturi stanovništva otoka Iža i Dugog otoka posljedica je velikih ratnih gubitaka muškog stanovništva tih otoka, tako da je još 2001., posebice u starijih naraštaja, prisutna brojčana nadmoć ženske populacije. Biološka je neminovnost da će već prilikom sljedećeg popisa stanovništva spolna struktura i u stanovnika ovih otoka biti uravnoteženija. Ta pojava, neočekivana za depopulacijske prostore, posljedica je zasad pojačane neuravnotežene strukture prema spolu uvjetovane visokim ratnim gubicima muškoga otočnog stanovništva i ranijim selektivnim migracijama koje su »uzimale« više muškog stanovništva.

4. Empirijsko istraživanje: Obrazovne, radne i profesionalne težnje mladih otočana (osnovnoškolci i srednjoškolci s Iža, Dugog otoka i Ugljana)

U doba brzih tehnoloških, a onda i socijalnih promjena, uloga i važnost obrazovanja, specijalizacije i profesionalnog pristupa poslu postaju najvažnijim činiocem socijalne promocije za većinu članova društva. Podjela rada bitno je obilježje suvremenih društava, a specijalizacijski karakter struke ili zanimanje nužan je uvjet za uspješan ulazak i opstanak na tržištu kapitala, robe, rada i usluga. Ambijentalna struktura i sociopsihološka atmosfera umnogome određuju i utječu na afinitete i težnje aktera u lokalnom prostoru. Pritom će vjerojatno na otočane koji namjeravaju ostati na otoku više utjecati strukturalni činioци (gospodarstvo i gospodarska tradicija), a na dio populacije s migracijskim ambicijama kulturološko ozračje (tradicija iseljavanja i predaja o tome). Otočno gospodarstvo (sa svim specifičnostima pojedinih otoka) uglavnom karakterizira »preskočeni« sekundarni sektor (industrija) gospodarskih aktivnosti. Nešto malo industrije postoji na otocima, i to »za preradu ribe, brodogradnju (ali u pravilu malih plovnih jđinica) te, u novije vrijeme, petrokemijske industrije na sjeveroistočnom dijelu otoka Krka« (Lajić, Podgorelec, Babić, 2001: 57). Mediteransko podneblje sa sunčanom klimom pogoduje uzgoju poljoprivrednih kultura poput smokava, badema, maslina, vinove loze, rogača, rajčica i sl. Depopulacijski trendovi ozbiljno dovode u pitanje važnost pojedinih poljoprivrednih grana (primjerice vinogradarstva) za egzistenciju otočana. Sve manji broj stanovnika i sve starije stanovništvo prepreka su održanju čak i jednake razine gospodarskih aktivnosti (osobito onih gdje je intenzivnije prisutan ljudski rad), a da se pritom i ne razmišlja o proširenju aktivnosti. Iako u maslinarstvu dolazi do odre-

¹² Prema rezultatima Popisa stanovništva 2001. koeficijent maskuliniteta na jadranskim otocima bio je 963,09, a na dalmatinskim otocima 963,90.

dene revitalizacije, u odnosu na razdoblje prije stotinjak godina, na dalmatinskim otocima ima oko pet puta manje stabala maslina.¹³ Iako su otoci iznimno pogodni za uzgoj nekih vrsta voća i povrća, na hrvatskim otocima njihova proizvodnja nije jače zaživjela. Opada i značaj ribarstva za otočno stanovništvo. I dok su na početku 20. stoljeća na otocima radile 32 tvornice za preradu ribe, na početku 21. stoljeća ostalo je još svega pet tvornica (Lajić, Pogorelec, Babić, 2001). Mladi otočani skloniji ostanuku na vlastitom otoku nalaze se pred dvojbama: čime se baviti na otoku i kako osigurati egzistenciju sebi i svojoj obitelji? U nekim već provedenim istraživanjima (na šibenskim otocima 2000.) zapaženo je da na otočnim gospodarstvima još uvijek velik udio ima primarni sektor, a nedovoljno tercijarni (turizam). Nedostatak industrije na otocima čini te lokalitete u recentnom vremenu, a još više u perspektivi, privlačnim odredištima za turističke aktivnosti. Može se pretpostaviti da će i u odgovorima ispitanika o vlastitim radnim i profesionalnim težnjama turizam zauzeti važno (možda i najvažnije) mjesto. Dio mladih otočana nastaviti će obrazovanje nakon osnovne odnosno srednje škole. Otočani su uglavnom učenici putnici, pa se to odražava u njihovom učenju. Tako u istraživanjima šibenskih otoka skoro polovica učenika ispitanika ističe da nema dovoljno vremena za učenje. Kao glavni razlog tome navodi se umor nakon putovanja (Lajić, Podgorelec, Babić, 2001). Teškoće oko savladavanja gradiva svakako mogu utjecati na odnos učenika prema nastavku obrazovanja. Negativni aspekt edukacijskog procesa u mladim otočana sadrži hendikep relativne izoliranosti i slabijih uvjeta za učenje u odnosu na kopno (posebice gradove). Ipak, takva situacija može imati i neke poticajne učinke, prije svega želju za nastavkom školovanja u funkciji vlastite socijalno-statusne promocije. Što pokazuje odgovori ispitanika s triju zadarskih otoka?

4.1. Uzorak i metode istraživanja

U listopadu 2001. provedeno je istraživanje na odabranom uzorku stanovnika triju zadarskih otoka: Ugljana, Iža i Dugog otoka. Ta tri otoka odabrana su zbog karakteristika prema kojima se međusobno razlikuju, a koje sve zajedno, prema procjenama istraživača, predstavljaju reprezentativni uzorak odabranog arhipelaga. Kriteriji izbora uzorka bili su:

- veličina otoka, broj naselja na otoku, broj stanovnika;
- udaljenost od središta kojem gravitiraju – Zadra;
- kvaliteta povezanosti otok – kopno odnosno broj dnevnih veza i vrsta prijevoznog sredstva.

Prema zadanim kriterijima odabrani su Ugljan, Dugi otok i Iž. U istraživanju migracijskih dvojba mladih¹⁴ stanovnika triju zadarskih otoka rabljene su metode ankete i intervju (učenički eseji); u ovom će radu biti predloženi rezultati dobiveni anketnim ispitivanjem. Uporaba navedenih metoda sukladna je postavljenim ciljevima istraživanja,

¹³ Procjena je da u doba provođenja istraživanja (2001.) na dalmatinskim otocima raste oko dva milijuna stabala maslina.

¹⁴ Na pitanje o gornjoj dobnoj granici mladeži, E. Dilić odgovara da se u adolescente poglavito ubrajaju mladi od 13., 14. ili 15. do 18. ili 21. godine života, dok se gornja granica dobi za mladež određuje na 25, 27, 30, pa i 35 godina (Dilić, u: Ilišin, 1999: 21).

koji se u segmentu mlade populacije uglavnom temelje na spoznaji njihovih stavova u predmigracijskom ambijentu otočnih lokalnih zajednica. Anketa se sastoji od 39 pitanja zatvorenog tipa kojima su obuhvaćeni važni segmenti otočne problematike i način na koji ju percipiraju mladi otočani. Anketno ispitivanje obuhvatilo je 107 učenika s Ugljana, Iža i Dugog otoka, polaznika osnovnih i srednjih škola. U analizi empirijskog materijala upotrijebljene su sljedeće nezavisne varijable: *škola* (osnovna – srednja), *otočna pripadnost* (Ugljan – Dugi otok – Iž) i *spol* (muški – ženski). Sociodemografska obilježja ispitanika u anketi su upotrijebljena na sljedeći način:

Otočna pripadnost	
Dugi otok	32
Ugljan	55
Iž	20
Spol	
Muški	60
Ženski	47
Škola	
Osnovna	46
Srednja	61

U uzorku se pojavljuje značajnija razlika u broju ispitanika s triju otoka. Kako je uzorak u svojim bitnim obilježjima proporcionalno-stratificirani, udio pojedinih obilježja ispitanika približno je razmjernan udjelu tih obilježja u ukupnoj mladoj populaciji na istraživanim otocima, pa ih je sukladno tome najviše s Ugljana a najmanje s Iža. Podaci su obrađeni programom za osobna računala, a statistička značajnost razlika testirana je χ^2 testom.

4.2. Nalazi empirijskog istraživanja

Želja za nastavkom školovanja i najvažniji razlozi za to

Škola je, barem za većinu stanovnika u modernim državama, glavni činilac socijalne promocije i kanal kojim se kreće vertikalna pokretljivost socijalnih aktera. I pored strukturalnih problema u ostvarenju moderne paradigme »uspjeha« u hrvatskom društvu, škola i dalje egzistira kao institucijski promotor individualnog uspjeha i probitka. Kako školovanje percipiraju učenici osnovnih i srednjih škola i ima li razlike u njihovim odgovorima?

Motivi i želje ljudi važni su pokretači njihovih aktivnosti. U različitim životnim razdobljima motivacija se manifestira u raznovrsnim oblicima i intenzitetima. Pritom svakako postoje životna razdoblja u kojima ljudi, više nego u nekima drugima, odlučuju o vlastitom putu i načinima ostvarenja svoje osobnosti. Među važnijima »prijelomnim« razdobljima svakako su prijelazi iz jednoga u drugi stupanj školovanja ili pak ulazak u svijet rada. Učenici završnih razreda osnovnih škola, kao i oni u srednjim školama, nalaze se pred važnim dilemama, koje često dovode do traumatičnih i psihološki

teških situacija, kako u učenika, tako i u njihovim užim, a katkad i širim obiteljskim okruženjima. Procjenjujemo da je dvojba srednjoškolaca ipak veća, a razmišljanje o nastavku školovanja (time i o vlastitom budućem statusu) intenzivnije. Sudove temeljimo na psihofizičkoj, mentalnoj i emocionalnoj razlici između osnovnoškolaca i srednjoškolaca. Srednjoškolci su svakako izloženi složenijim dvojabama i pitanjima, što ih stavlja na veću kušnju u odnosu na osnovnoškolce. Pitanja s kojima se susreću srednjoškolci već dotiču niz životnih aspekata, od odabira zanimanja, vlastite afirmacije u društvu do oblikovanja identiteta u odnosu na mikrosocijalnu, ali i makrosocijalnu, mrežu. Sukobi motiva najprisutniji su u toj skupini i često izazivaju turbulentna psihosocijalna stanja za njihove pripadnike, ali i za njihovo mikrosocijalno okruženje. Utoliko se mogu očekivati i razlike u odgovorima ispitanika i različite projekcije/predikcije njihova daljnjeg školovanja. Rezultati istraživanja potvrđuju procjenu mogućih razlika, a one se pojavljuju i u statistički značajnom obimu. Osnovnoškolci nemaju dilema: *svi žele nastaviti školovanje*. Odgovore je moguće objasniti nastavkom kontinuiteta njihova školovanja. Srednja škola nije izrazita promjena za osnovnoškolce. Promjena je ipak nešto više u formi nego u sadržaju (neki novi predmeti i sl.). Drugi aspekt objašnjenja mora uzeti u obzir socijalnu relevantnost škole i obrazovanja. Tek srednjoškolsko obrazovanje osigurava zanimanje s kojim se može konkurirati na tržištu rada, što je i u najmlađih ispitanika na razini praktične svijesti potpuno osviješteno. Odgovori srednjoškolskih ispitanika nešto su drukčije distribuirani. Iako je zanemarivo malo onih koji potpuno jasno ističu da ne žele nastaviti školovanje, ima dosta ispitanika koji su is taknuli dvojbu o nastavku školovanja. Ipak, vrlo je znakovito da velika većina ispitanika želi nastaviti školovanje. Iako empirijski nalazi sugeriraju da dio ispitanika vjerojatno neće nastaviti školovanje ili neće završiti školovanje započeto nakon srednje škole, važnost je tih odgovora u naznaci tendencije. Svijest o važnosti školovanja i školske diplome za egzistenciju i zauzimanje boljeg socijalnog statusa je opća. Problemi oko nastavka školovanja druge su prirode: uglavnom transcendiraju sferu motivacije i više su strukturalne (socioekonomske) nego sociopsihološke naravi.¹⁵ Na otocima, kako pokazuju demografske analize u prvom dijelu teksta, stalno pada broj mladih stanovnika i izrazito se povećava udio starijih od 60 godina (na Ižu preko polovice stanovnika), što stvara sociopsihološko ozračje povoljno za odlazak s otoka. Školska diploma pritom se percipira u mlade populacije kao jedan od značajnijih činilaca mogućeg odlaska s otoka.

Školovanje nije u svojim počecima jednako obuhvaćalo mušku i žensku djecu. Intenziviranjem industrijskog načina proizvodnje, škola poprima masovni karakter. Potreba za kvalificiranom radnom snagom utjecala je na omasovljenje školstva. No i ovdje, opet sukladno zapošljavanju u industriji, na nauk i školovanje odlaze dječaci a tek u kasnijim razdobljima industrijalizacije i djevojčice. Je li u ovom tranzicijskom razdoblju podjednak interes muških i ženskih ispitanika za nastavkom školovanja? Kako o svojoj neposrednoj budućnosti razmišljaju učenici sa zadarskih otoka?

¹⁵ Među njima su svakako razmjerno mala ulaganja u obrazovanje i znanost (među najnižima u Europi). To dovodi do marginalizacije obrazovanja, znanosti i znanstvenika. J. Županov navodi da je čak došlo do pada devedesetih godina 20. stoljeća, kada je postotak izdvajanja iz BDP-a, u odnosu na socijalističku Hrvatsku, pao sa 0,8% na 0,2 do 0,3%. Županov komentira: »Znanost, odnosno cjelokupna industrija znanja, i dalje je samo jedan od oblika potrošnje, pa kad nastupi recesija, izdaci za znanost režu se kao i drugi oblici potrošnje – štoviše, moglo bi se reći da je znanost prva na udaru restrikcija« (Županov, 2001: 28).

Tablica 7: Škola i želja za nastavkom školovanja¹⁶

Škola	Da	Ne	Ne znam	Ukupno
Osnovna	46 100,0%	0 0,0%	0 0,0%	46 100,0%
Srednja	49 80,3%	1 1,6%	11 18,0%	61 100,0%
Ukupno	95 88,8%	1 0,9%	11 10,3%	107 100,0%

značajnost .006
p < 0.05

Tablica 8: Spol i želja za nastavkom školovanja

Spol	Da	Ne	Ne znam	Ukupno
Muški	49 81,7%	1 1,7%	10 16,7%	60 100,0%
Ženski	46 97,9%	0 0,0%	1 2,1%	47 100,0%
Ukupno	95 88,8%	1 0,9%	11 10,3%	107 100,0%

značajnost .030
p > 0.05

Razlika u odgovorima pokazuje ipak nešto različit stupanj motivacije u muških i ženskih ispitanika. Želja za nastavkom školovanja prisutnija je u ženske populacije. Učenice, u golemoj većini, iskazuju motivaciju za nastavkom školovanja, dok dio učenika iznosi dvojbu o daljnjem školovanju (ne znam). Koja su moguća objašnjenja? Promjene koje se događaju u sferi muško-ženskih odnosa izrazito su dinamične. U mladoj populaciji dinamika tih promjena u potpunosti slijedi tendencije razvijenih društava. Želja za nastavkom školovanja gotovo svih djevojaka sa zadarskih otoka može se uzeti kao jedan od argumenata za problematiziranje socijalnih i vrijednosnih aspekata. U obrazovanju ženska populacija (na razini praktične ili diskurzivne svijesti, svejedno) prepoznaje mogućnost vlastite emancipacije. Školsko obrazovanje i diploma dio su emancipatorskog potencijala za ženski dio društva, barem na razini javne promocije. Proces napuštanja patrijarhalnog i autoritarnog sindroma u tom segmentu socijalne zbilje svakako su sporiji u privatnoj sferi (obiteljski ambijent). Problem je veći u realizaciji emancipatorskog potencijala ženske populacije i strukturalnim limitima koji sprečavaju samorealizaciju i socijalnu promociju mladih u Hrvatskoj, pa onda i na otocima. To primjećuju u svojem istraživanju¹⁷ I. Tomić-Koludrović i A. Leburić i uočavaju specifično ponašanje otočanki: »Zbog masovne nezaposlenosti i niskog standarda, te nepostojanja selekcijskih okolnosti za aktiviranje potencijala u produktivnom smjeru, otočanke se vraćaju u obitelj (...) To njihovo povlačenje u obitelj i privatnost niti je dobrovoljno

¹⁶ Pitanje u anketi glasillo je: Hoćeš li nastaviti školovanje nakon osnovne/srednje škole?

¹⁷ Istraživanje je provedeno u Splitsko-dalmatinskoj županiji na uzorku od 800 ispitanica, od toga je bilo 8% otočanka.

nití potpuno. Takva vrsta pritisa koji uvjetuju da žene ograniče svoje ambicije na obitelj i privatnost, jača kompenzatorsku funkciju u obitelji, i to na račun sve brojnijih emancipacijskih, kritičkih i političkih djelovanja obitelji i privatnosti« (Tomić-Koludrović, Leburíć, 2001: 251). Iako se događa povratak otočanki u obitelj, negativni prirodni prírast izrazito je velik na tim trima otocima, a broj mladih između pet i četrnaest godina drastično se i neprestano smanjuje (tablica 5 u dijelu teksta koji se bavi demografskim pokazateljima). Sve to ukazuje da je riječ o dugotrajnom trendu koji će se na tim otocima vrlo teško i sporo mijenjati nabolje (ako se trend uopće može izmijeniti). I učenici pokazuju motiviranost za nastavak školovanja, iako nešto manje od učenica. U toj populaciji već ima više onih koji su u dvojbi: školovati se dalje ili ne? Dvojba je uglavnom uzrokovana višestrukim razlozima, od percepcije socioekonomskog stanja Hrvatske u tranzicijskom razdoblju do naslijeđenih obrazaca ponašanja i socijalizacijski usvojenih normi i vrijednosti. Velika nezaposlenost, posebice mlade populacije, u poslijeratnom razdoblju djeluje demotivirajuće na mladu populaciju. Školska diploma nije više siguran i dostatan resurs za uspješnu socijalnu promociju, što se, barem na kraće vrijeme, odražava i na percepciju statusa škole u javnosti i njezina značenja za individualnu egzistenciju. Drugi razlog nalazimo u sporom mijenjanju socio-kulturnih sindroma, kao i obrazaca ponašanja koji su im komplementarni. Tradicija prema kojoj posjed nasljeđuju uglavnom muški članovi obitelji već u startu omogućuje nešto sigurniju egzistencijalnu (ponekad i statusnu) poziciju sinovima u odnosu na kćeri. Vjerojatno i prisutni tradicijski razlozi utječu na veću dvojbu o nastavku školovanja u muških ispitanika. Različiti su razlozi koji utječu na motive pojedinaca prilikom donošenja odluka. Neki su razlozi uvjetovani vremenom u kojemu se odluke donose, vanjskim okolnostima i promjenama u mikrosocijalnom/makrosocijalnom ambijentu, dok dio razloga proizlazi iz stabilnijih čovjekovih opredjeljenja, uglavnom različitih oblika unutarnje motivacije. Koji su dominantni razlozi učenika i učenica sa zardarskih otoka?

Tablica 9: Spol i najvažniji razlog daljnjeg školovanja¹⁸

Spol	Lakši život	Dobra zarada	Prilika za odlazak s otoka	Želim se obrazovati	Želja roditelja	Ukupno
Muški	17 34,7%	12 24,5%	4 8,2%	15 30,6%	1 2,0%	49 100,0%
Ženski	6 13,0%	6 13,0%	3 6,5%	31 67,4%	0 0,0%	46 100,0%
Ukupno	23 24,2%	18 18,9%	7 7,4%	46 48,4%	1 1,1%	95 100,0%

značajnost .008
p < 0.05

U odgovorima se uočava statistički značajna razlika između učenika i učenica prilikom navođenja najvažnijeg razloga njihova daljnjeg školovanja. Gdje su razlike najprisutnije i kako ih objasniti? Najveća je upravo u shvaćanju važnosti školovanja i

¹⁸ Pitanje u anketi glasiló je: Ako ćeš nastaviti školovanje, navedi za tebe najvažniji razlog?

stavu *želim se obrazovati* koji se pojavljuje kao »najprikladniji« mogući odgovor. Unutarnja motivacija ujedno je i najjači pokretač samorazvoja, a posredno razvoja pripadajuće zajednice i društva u cjelini. Učenice su znatno motiviranije za usvajanje obrazovnih sadržaja, bez neposredne praktične evaluacije školskih sadržaja. Uključivanje u modernizacijske tokove, sa sve intenzivnijim i dinamičnijim promjenama znanstveno-tehnološke naravi pretpostavlja obrazovanje u kontinuitetu. Odgovori učenica koincidiraju sa značenjem znanstveno-tehnološkog korpusa u modernim društvima. Prisutna svijest o važnosti obrazovanja u funkciji je i uspješnog izlaska ženske populacije iz jednodimenzionalne percepcije žene, karakteristične za patrijarhalne socioprostorne ambijente. Muški ispitanici, pored *želje za obrazovanjem*, češće su se opredijelili za instrumentalne razloge, posebice lakši život i *dobru zaradu*. Relativno fiksirane uloge spolova u predindustrijskim društvima i transfer pripadajućeg mentaliteta u nove industrijske proizvodne odnose prikazuju muškarca kao skrbnika obitelji, vlasnika proizvodnih resursa i stvaratelja prihoda i kao takve egzistiraju i u novim okolnostima. Percepcija vlastite uloge u kolektivnom imaginariju i naslijeđenim obrascima preuzimanja društvenih uloga, inercijom traju i onda kada je egzistencijalna i društvena realnost dosta drukčija. Sudeći prema utjecaju roditeljskih želja za nastavkom školovanja, može se zaključiti da je mlada otočna populacija izrazito samosvjesna i usmjerena na vlastite preferencije u oblikovanju životnog stila i egzistencije. Iako roditeljski utjecaj postoji, on je sve više usmjeren na ravnopravnu komunikaciju s vlastitom djecom, a sve manje se pojavljuje kao diktat i izravno usmjeravanje mladih članova obitelji. Važnost pojedinca i afirmacija prava svih članova zajednice dio su procesa izlaska iz kolektivističkih tradicija i pridavanja važnosti svakom pojedincu unutar manjih i/ili većih kolektiviteta. Za otočnu situaciju, osobito za migracijsko-cirkulacijski aspekt otočnoga življenja, posebnu važnost ima odnos između *razloga školovanja* i *prilike za odlazak s otoka*. Dosta neočekivano, udio ispitanika koji su doveli u korelaciju navedene činioce, nije značajnije prisutan u ukupnoj distribuciji odgovora. Ispitanici nisu opterećeni odlaskom s otoka »pod svaku cijenu« i utoliko i ne dovode u izravnu vezu daljnje školovanje i mogući odlazak s otoka. Odlazak s otoka dimenzija je življenja mladih otočana, a ostanak ili odlazak dinamična je kategorija na koju (kao na tešku dvojbu) utječu višestruki razlozi. Školovanje, iako za mlade otočane svakako najvažniji društveni proces u kojem sudjeluju, nije samo za sebe dostatno kao motivirajući činilac za eventualni odlazak s otoka. Tek u kombinaciji s ostalim činionicima (utjecaj roditelja, braće, sestara, prijatelja, sociokulturne situacije na otoku i društvu u cjelini i sl.) može se primijetiti i utjecaj školskog obrazovanja na odluku otočana o odlasku/ostanku.

Mogući posao na otoku i njegova privlačnost

Otok kao odredište s podosta obilježja perifernog prostora ne pruža svojim stanovnicima široke mogućnosti izbora posla kojim se mogu baviti. Među dominantnijim sektorima svakako su primarni (poljoprivreda, ribarstvo i stočarstvo), a sve više i tercijarni (turizam). Što od ponuđenih mogućnosti najviše privlači ispitanike i ima li (očekivane) razlike između odgovora učenika i učenica?

Tablica 10: Spol i posao kojim bi se na otoku najradije bavio¹⁹

Spol	Poljoprivreda	Ribarstvo	Turizam	Stočarstvo	Prosvjeta	Nešto drugo	Ukupno
Muški	2 3,3%	14 23,3%	36 60,0%	0 0,0%	5 8,3%	3 5,0%	60 100,0%
Ženski	1 2,1%	0 0,0%	39 83,0%	0 0,0%	6 12,8%	1 2,1%	47 100,0%
Ukupno	3 2,8%	14 13,1%	75 70,1%	0 0,0%	11 10,3%	4 3,7%	107 100,0%

značajnost .007
p < 0.05

Mladi su se ispitanici u odgovorima opredijelili: *turizam* je posao koji ih najviše privlači. Odgovor je očekivan, a izdvajanje turizma iz svih ostalih ponuđenih djelatnosti samo potvrđuje pretpostavke o važnosti turizma, kako za hrvatski gospodarski razvoj, tako i posebno za stanovnike otoka.²⁰ Ekološke prednosti otoka, s prirodom kao glavnim resursom i mogućim generatorom kvalitetnog turizma, s oazama mira i tišine u odnosu na prenapregnutu atmosferu visokourbaniziranih krajeva iz kojih dolaze turisti, samo su argument u prilog razmišljanju naših ispitanika. Procjenjujemo, na temelju iskaza ispitanika i uvida u poteškoće i probleme otoka,²¹ da je razvoj turizma najvažniji (možda i jedini?) relevantan činilac zaustavljanja depopulacije otoka. Ulaganje u razvoj otočnog turizma i povezivanje turističkih usluga s ostalim gospodarskim granama probudili bi nade otočana u bolje perspektive hrvatskih otoka, što bi motiviralo mlade otočno stanovništvo na ostanak. Problem je ovoj fazi, posebice na Dugom otoku i Ižu, izrazit nesrazmjer mladih i starijih otočana (na otoku Ižu na 100 mladih dolaze 464 stara stanovnika, tablica 6), što znatno otežava razvoj gospodarstva, a pogotovo turizma. Učenice su i više od svojih muških kolega zainteresirane za poslove u turizmu. Poslovi u sektoru turističkih usluga uglavnom su fizički lakši i dostupni osobama obaju spolova, što dodatno motivira žensku populaciju za moguć rad u različitim oblicima turističkih usluga. *Ribarstvo*, kao važna gospodarska aktivnost otočana, zastupljena je (očekivano) u muških ispitanika. Izlazak na more, često i u nepovoljnim vremenskim uvjetima, uz osjetne tjelesne napore, svakako ne može privući žensku populaciju. Podjela rada, iako ponajvećma društveno uvjetovana i oblikovana, ne može očito izbjeći utjecaj nekih specifičnih bioloških ljudskih osobina. Iako prisutno u svim naseljima triju istraživanih otoka, ribarstvo kao zanimanje i gospodarska grana najzastupljenije je u naselju Kali na otoku Ugljanu. Tradicija pridonosi ljudskoj sadašnjosti i budućnosti, pa će vjerojatno ribarsko »nasljeđe« zadržati u tom zanimanju, a onda i na otoku, dio mladih stanovnika

¹⁹ Pitanje u anketi glasillo je: Kojim bi se poslom na otoku najradije bavio?

²⁰ O važnosti turizma za otoke piše J. Defilipis (2001). Sljedeći podaci ilustriraju prethodne tvrdnje. Na jednog otočanina u prosjeku je (1989.) dolazilo 1,82 turističkih kreveta naspram 0,58 na obali, ili na jednog otočanina dolazilo je čak 117,7 turističkih noćenja naspram 37,8 noćenja na jednog obalnog stanovnika.

²¹ Do važnih spoznaja o prednostima i nedostacima otočnoga života došli smo proučavajući stanje na šibenskim otocima. Rezultati empirijskog istraživanja i njihova interpretacija objavljeni su u knjizi: Lajić, Podgorelec, Babić (2001).

iz Kalija. Otoci su, posebice klimatski, pogodni za mediteranski tip poljoprivrede: uzgoj vinograda, maslina, smokava, različitih vrsta povrća i sl. Mladi otočani ne pokazuju želju za bavljenjem poljoprivredom; zanimanja za to nema ni u ispitanika ni u ispitanica. Loš društveni status poljoprivrede kao zanimanja i seljaštva kao socijalnog sloja nepovoljno utječu na opredjeljivanje mladih za poljoprivredne djelatnosti. I dok je interes za poljoprivredu vrlo malen, za stočarstvo uopće ne postoji. Modernizacijom proizvodnje, ubrzanim tehnološkim napretkom, stalno se smanjuje udio stanovništva koji glavni izvor prihoda dobiva iz primarnog sektora. Navedene tendencije (modernizacija, olakšan rad) nemaju utjecaja na percepciju poljoprivrede i stočarstva u mladim stanovnika zajednice.

Jedan od rijetkih intelektualnih poslova koji se mogu obavljati i na otocima svakako je posao u *prosvjeti*. Dio mlade otočne populacije (nešto veći broj učenica) pokazuje interes za posao učitelja na otoku. S obzirom na važnost škole za manja naselja, kao i slab interes za rad u otočnim školama, država bi većim ulaganjima i dodatnim poticajima za učitelje na otoku mogla poboljšati situaciju, što bi vjerojatno (uz ostale mjere) utjecalo na ublažavanje depopulacije hrvatskih otoka. Privlačnost posla različito je motivacijski postavljena u podskupinama neke zajednice. Što sve može privući osnovnoškolce, a što srednjoškolce prilikom odabira potencijalnog posla u neposrednoj budućnosti?

Tablica 11: Škola i privlačnost posla²²

Škola	Zanimljivost posla	Ugled u društvu	Zarada	Posao nije težak	Ambijent	Ukupno
Osnovna	20 43,5%	1 2,2%	16 34,8%	2 4,3%	7 15,2%	46 100,0%
Srednja	19 31,1%	1 1,6%	20 32,8%	5 8,2%	16 26,2%	61 100,0%
Ukupno	39 36,4%	2 1,9%	36 33,6%	7 6,5%	23 21,5%	107 100,0%

značajnost .519
p > 0.05

Hijerarhija motiva pripadnika različitih skupina prvotno se formira u mikrosocijalnom ambijentu (obitelj, skupina vršnjaka, susjedstvo, prijateljstvo), da bi u nešto kasnijem životnom razdoblju na motivaciju sve više utjecali različiti akteri iz makrosocijalnih struktura. Vrijednosni kodovi koji dominiraju u sociopsihološkom ozračju hrvatskoga društva intenzivno se prelamaju u svijesti mladih stanovnika i dovode do čestih konfliktnih situacija. Što odabrati u ponuđenom setu različitih ideja, vrijednosti i potencijalnih modusa egzistencije? Treba li slijediti vlastiti unutarnji glas (unutarnja motivacija) ili izazove koji dolaze iz bliže i/ili dalje socijalne okoline (vanjska motivacija)? Empirijski nalazi indiciraju da je najčešće prisutan suodnos unutarnjih pobuda i vanjskih motiva, a o pojedincu ovisi što će mu biti prioritet. Osnovnoškolci su, zbog

²² Pitanje u anketi glasillo je: Što te u tom poslu najviše privlači?

svoje dobi, još uvijek znatno vezani za mikrosocijalni krug (posebno obitelj), dok su srednjoškolci već umreženiji u socioprostorni ambijent obilježen sekundarnom socijalizacijom i oblikom institucionalnih posredovanja na različitim razinama. Kakve su reference ispitanika dobivene istraživanjem na zadarskim otocima? *Zanimljivost posla* najviše privlači ispitanike pri odabiru posla kojim bi se željeli baviti. Pritom je navedeni oblik unutarnje motivacije nešto zastupljeniji u osnovnoškolaca. Vjerojatno u najmlađoj životnoj dobi utilitarni razlozi nemaju značajniji utjecaj na privlačnost posla. Imaginacija, osjećajnost i usredotočenost na izdvojene elemente životnih situacija karakteriziraju upravo socijalno ponašanje najmlađih aktera ljudskih zajednica. Već sljedeći motiv prema učestalosti (*zarada*) kao da donekle korigira (i dopunjuje) ranije izrečene stavove. Iako najveći dio osnovnoškolskih ispitanika daje prednost *zanimljivosti posla*, novčani motivi imaju već i u toj vrlo mladoj dobnoj skupini važnu ulogu pri vrijednosnom opredjeljenju. Slično odgovaraju i srednjoškolci – oni također u trećini slučajeva navode *zaradu* kao činilac koji ih može motivirati za neki posao. Tradicionalna kategorija *ugled u društvu* nije uopće važna u motivacijskim previranjima pripadnika mlade populacije. Moderno i postmoderno okruženje demaskira sve tradicionalne statusne kategorije i manje -više svodi ih na jedan jedini razlog/motiv: postići što bolju tržišnu cijenu (zaraditi novac). *Težina posla* nije presudna u odgovorima, pa su tako ispitanici skloni i težem poslu, ako pritom mogu zaraditi značajniju svotu novca. Ambijent u kojem se posao obavlja (ekološka dimenzija pri radu) dobiva sve više na važnosti. Postmoderni naglasak na kvaliteti življenja sve više prodire u svijest ispitanika, a »kvaliteta života se definira kao cjelovit proces konceptualizacije, proizvodnje, raspodjele i potrošnje upotrebnih vrijednosti i ljudskih odnosa primjerenih ljudskim potrebama« (Seferagić, Popovski, 1989: 82). Srednjoškolci pritom u značajnijem obimu ističu važnost okoliša kao privlačnog činioca kod odabira posla. Ekološka osviještenost prisutnija je u populaciji srednjoškolaca, čija razmišljanja, znatno više nego u osnovnoškolaca, uključuju i razinu praktične svijesti prilikom razmatranja određene teme/situacije. Približavanje svijeta rada svakako najviše utječe na praktičnije prosudbe srednjoškolske populacije. Što u poslu privlači učenike a što učenice?

Tablica 12: *Spol i privlačnost posla*

Škola	Zanimljivost posla	Ugled u društvu	Zarada	Posao nije težak	Ambijent	Ukupno
Muški	16 26,7%	0 0,0%	26 43,3%	6 10,0%	12 20,0%	60 100,0%
Ženski	23 48,9%	2 4,3%	10 21,3%	1 2,1%	11 23,4%	47 100,0%
Ukupno	39 36,4%	2 1,9%	36 33,6%	7 6,5%	23 21,5%	107 100,0%

značajnost .013
p < 0.05

Poslovi kojima se ljudi bave da bi osigurali egzistenciju često su vrlo različiti, ponekad i neovisni o obrazovanju izvršitelja posla. Suvremeno društvo neprestano širi mrežu različitih poslova, a socioprofesionalna i radno aktivna struktura stanovništva postaje

sve složenijom. Pritom se prilikom analize moderne socioprofesionalne diferencijacije može razlikovati zanimanje i profesija.²³ Razlikovanje je prema našem sudu važno za razumijevanje motiva socijalnih aktera u obnašanju nositelja uloga zanimanja i profesije. Zanimanje se vjerojatno ipak više percipira utilitarno, kao način rješavanja egzistencije i ostvarenja materijalnih prihoda, dok se kod profesije može pretpostaviti veća prisutnost unutarnje motivacije, želje za usvajanjem novih znanja i vlastite afirmacije u profesionalnoj sferi.²⁴ U ponuđenim mogućnostima, a onda i u odgovorima, prisutna je usmjerenost i na unutarnju i na vanjsku motivaciju. Što je prisutnije u muških, a što u ženskih ispitanika? Zanimljivost posla tipična je varijabla u dijapazonu različitih motivacijskih činilaca prilikom odabira posla. Sociokulturna važnost te varijable sve je prisutnija i javlja se kao alternativa Ford-Taylorovskoj koncepciji rada na traci. Monotonija i ponavljanje istih pokreta u sferi rada negativno utječu na zadovoljstvo radnika u procesu proizvodnje i čine rad instrumentalnim i otuđenim (Marx, Engels, 1967). Utoliko izlazak iz radne monotonije pozitivno utječe na samoaktualizaciju pa onda i autopercepciju aktera rada. Ne iznenađuju stoga odgovori koji naglasak stavljaju upravo na zanimljivost posla. Pritom djevojke to ističu znatno više u odnosu na mladiće. Mogući odgovor svakako bi trebao uključiti različita društvena očekivanja od muškaraca i žena. Primjetno je da *zaradu*, kao izrazito vanjski oblik motivacije za posao, znatno više ističu muški ispitanici. Tradicionalni obrazac muško-ženskih uloga i socijalnog ponašanja uglavnom namjenjuje muškarcima ulogu donositelja novca u domaćinstvo. Tek novije tendencije u toj oblasti (u Hrvatskoj tek nakon Drugoga svjetskog rata) iniciraju i drukčija ponašanja, s ravnopravnom ulogom spolova. Suodnos tradicijskoga i modernoga svakako je prepoznatljiv i u odgovorima ispitanika. I jednima i drugima važan je ambijent u kojem se posao obavlja. Ekološka dimenzija ljudske egzistencije postaje sve prisutnijom i prestaje biti samo stil života ili pomodna refleksija, a sve više prerasta u zahtjev za poboljšanjem kvalitete života kao njegova najvažnijeg obilježja. *Težina posla* donekle, a *ugled u društvu* gotovo nimalo, ne utječu na privlačnost posla u ispitanika. Ispitanicima su važniji unutarnji motivi i vlastiti samorazvoj od normi i očekivanja socijalnog ambijenta (mikro i makro) u kojem obitavaju.

5. Zaključna razmatranja

Odabrani otoci našeg istraživanja predstavnici su pojedinih otočnih skupina formiranih ovisno o njihovu geografskom položaju prema obali. Tako najudaljeniji Dugi otok pripada skupini pučinskih otoka. Iž je smješten između dviju otočnih skupina, što ga svrstava u kanalske otoke, dok je Ugljan otok najbliži kopnu i pripada priobalnoj otočnoj skupini. Otočna pozicija determinira mnoge ostale otočne značajke, među kojima

²³ Željka Šporer (1990) navodi razliku između zanimanja i profesije. Prema toj autorici, zanimanje označava posao koji pojedinac obavlja kao svoju svakodnevnu radnu aktivnost kojom osigurava sredstva za život. Za razliku od toga, profesija se u sociološkom smislu definira kao zanimanje koje ima monopol nad nekim kompleksnim dijelom znanja i praktičnih vještina za koje je potrebno dugotrajno školovanje, tj. visoko obrazovanje.

²⁴ Benjamin Čulig (1999) razlikuje *čistu profesiju*, *poluprofesiju* i *zanimanje*. Razlika je između poluprofesije i profesije u obuhvatnosti dimenzija koje čine njihova obilježja, a to su: 1. stupanj razvijenosti teorija i tehnika, 2. stupanj monopola na stručnu ekspertizu 3. stupanj prepoznatljivosti od strane javnosti, 4. stupanj organiziranosti, 5. stupanj razvijenosti profesionalne etike. Poluprofesija uglavnom nema dovoljno izraženu drugu i treću dimenziju.

su posebno važne sociodemografske. Naime, pozitivna obilježja demografskog razvitka uočljivija su na otocima bližim kopnu, dok je udaljavanje otoka od kopna, a u ovom slučaju i od glavnog regionalnog središta, Zadra, vezano uz regresivno demografsko kretanje. Tako je na Dugom otoku, usprkos mnogobrojnim metodološkim dvojicama uzrokovanim prijavljivanjem fiktivnog stanovništva kao stalnog otočnog, prisutna depopulacija. Ugljan u novijem razdoblju nema takav predznak ukupnoga kretanja stanovništva, dok možemo uočiti stagniranje broja iškoga stanovništva. Analogne smjeru i intenzitetu demografskog kretanja jesu sastavnice demografskih struktura otočnih populacija. Tako je prirodno kretanje nepovoljnije na udaljenijim otocima, kao što je slučaj i s migracijskim saldnom.

U ovom nas je radu najviše zanimala mlada populacija. Proces depopulacije prepoznaje se, između ostalog, prema rastu udjela stare i smanjenju mlade populacije. Na zadarskim, a pogotovo na trima istraživanim otocima, ta je pojava jako istaknuta. Strmo opada udio mlade populacije, kako one do devetnaest godina starosti, tako i one školoobvezatne. Posljedica je depopulacije mladog stanovništva zatvaranje sve većeg broja osnovnih škola, tako da se stvara uzročno-posljedični zatvoreni krug. Utrnuće škola postaje potisnim činiocem s otoka, a i smanjenje kritične mase učenika prema modelu otočnog »domina« potiče novo utrnuće škola. Kakvo značenje ima obrazovanje za mladu populaciju u regresivnoj demografskoj situaciji, nastojali smo djelomice odgovoriti kombinirajući demografsku raščlambu s empirijskim istraživanjem na trima otocima zadarskog arhipelaga. Nalazi dobiveni obradom anketnih upitnika potvrđuju pretpostavku o osviještenoj ulozi/važnosti školske spreme, kako u socijalnoj promociji, tako i u samoafirmaciji nadolazećih mladih otočnih naraštaja. Velika većina ispitanika želi nastaviti obrazovanje nakon osnovne odnosno srednje škole. Pritom je uočena nešto veća motivacija učenica, što ukazuje da ženska populacija školu i obrazovanje percipira kao značajan činilac emancipatorskog potencijala i priliku za napuštanje tradicionalnih obrazaca socijalne interakcije u polju muško-ženskih odnosa.

Osim vrijednosnog aspekta, i socioekonomska dimenzija obiteljskih odnosa na otocima utječe na dobivene rezultate. Tradicija nasljeđivanja posjeda od strane muških članova obitelji, kao segment patrijarhalnog obrasca ponašanja, vjerojatno utječe na nešto manju motivaciju za daljnje obrazovanje u mladog muškog stanovništva triju zadarskih otoka. I kod razloga/motiva koji aktiviraju učeničke potencijale nađena je razlika između muških i ženskih ispitanika. Tako je u učenica najzastupljeniji odgovor želim se obrazovati, dok su učenici, pored tog odgovora, istaknuli lakši život i dobru zaradu. U prvom slučaju naglasak je na unutarnjoj motivaciji, dok su u odgovorima muške populacije značajno zastupljeni utilitarni razlozi. U slučaju ostanka na svome otoku mladi otočani nemaju većih mogućnosti izbora posla i radne aktivnosti. Uglavnom su to poslovi iz primarnoga i tercijarnog sektora, što potvrđuje i njihov odabir odgovora. Mnogo ispred ostalih gospodarskih aktivnosti jest turizam. Odgovor odgovara očekivanjima, a posebnost turizma u odnosu na sve ostale otočne aktivnosti zorno potvrđuje pretpostavke o ulozi/važnosti turističke privrede, kako za mikrosocijalni otočni ambijent, tako i za hrvatski razvoj u cjelini. Pritom je posebno važno istaknuti ekološke otočne potencijale, koji s očuvanom prirodom i tradicijskim obilježjima prostora lokalnih otočnih zajednica mogu biti promotor turizma postmoderne provenijencije, s naglaskom na

kvaliteti življenja u svom središtu. Turistički nomadi iz visokorazvijenih zapadnih zemalja žele zamijeniti hiperdinamični način života za nekoliko dana ili tjedana mira i tišine u perifernim oazama kakve su lokalne otočne zajednice. Nije li to šansa za periferne prostore kakvi su (uglavnom) hrvatski otoci? Aktiviranje turističkih potencijala na hrvatskim otocima moglo bi ublažiti bolni problem većine otoka, izrazitu depopulaciju. Od ostalih mogućih aktivnosti na otocima, tek je ribarstvo zauzelo važnije mjesto. Tako su odgovorili muški ispitanici, a tome je vjerojatno najviše pridonijela ribarska tradicija u naselju Kali na otoku Ugljanu. U učenica, pored turizma, iskazana je želja za radom u prosvjeti u scenariju mogućeg (i poželjnog!) ostanaka na otoku. Privlačnost zanimanja u ispitivane populacije motivirana je *zanimljivošću posla* i *zarađom*. I ovdje su razlike prema spolu u odgovorima prilično izražene. Učenice više nego učenici ističu važnost unutarnje motivacije, dok su u odgovorima učenika zastupljeniji funkcionalni razlozi i rješavanje egzistencijalnih pitanja kao odlučujući činioci prilikom izbora zanimanja. I pored razvojnih problema, depopulacije, migracije s otoka, u odgovorima učenika nazire se zračak optimizma. Otoci imaju perspektivu ukoliko se postupno razvijaju u ponudače bogate i raznovrsne turističke ponude, praćene kvalitetnim poljoprivrednim proizvodima i iskorištenim stočarskim, ribarskim i drugim resursima. Opredjeljenje mladih otočana za turizam jasan je pokazatelj za institucije hrvatske države i ukupan makrosocijalni ustroj hrvatskoga društva kojim smjerom valja krenuti i kako razvijati hrvatske otoke. Ostaje, naravno, pitanje hoće li te putokaze prepoznati nositelji političke (i druge) moći, ili će otočni glas još jednom biti preslab da bi ga čuli etablirani i udaljeni pripadnici vladajućih struktura?

LITERATURA

- BABIĆ, Dragutin, LAJIĆ, Ivan (2001). »Dilema mladih otočana: ostanak ili odlazak s otoka – primjer šibenskih otoka«, *Sociologija sela*, Zagreb, god. 39, br. 1/4 (151/154), str. 61–82.
- BECK, Urlich (2001). *Pronalaženje političkoga: prilog teoriji refleksivne modernizacije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- CASTELLS, Manuel (2002). *Informacijsko doba: ekonomija, društvo, kultura*. Knj. 2. *Moć identiteta*. Zagreb: Golden marketing.
- ČULIG, Benjamin (1999). »Profesijska edukacija – procjene i aspiracije«, *Revija za sociologiju*, Zagreb, god. 30, br. 3–4, str. 211–227.
- HERŠAK, Emil (ur.) (1998). *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti – Školska knjiga.
- ILIŠIN, Vlasta (1999). *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.
- LAJIĆ, Ivan (1992). *Stanovništvo dalmatinskih otoka: povijesne i suvremene značajke depopulacije*. Zagreb: Consilium – Institut za migracije i narodnosti.
- LAJIĆ, Ivan (1998). »Demografska valorizacija naselja u modelu potisno-privlačnih čimbenika unutarnjih migracija i ustroju mreže javnih sadržaja«, u: Ivan Lajić (ur.). *Migracije u Hrvatskoj – regionalni pristup*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, str. 69–94.
- LAJIĆ, Ivan, PODGORELEC, Sonja, BABIĆ, Dragutin (2001). *Otoci – ostati ili otići?: studija o dnevnoj cirkulaciji sa šibenskih otoka*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- LEBURIĆ, Anči, TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, Inga (2001). »Svakidašnjica otočnih žena krajem devedesetih«, *Sociologija sela*, Zagreb, god. 39, br. 1/4 (151/154), str. 239–255.

MARX, Karl, ENGELS, Friedrich (1967). *Rani radovi*. Zagreb: Naprijed.

ROGIĆ, Ivan (2001). »Tri hrvatske modernizacije i uloga elita«, u: Drago Čengić i Ivan Rogić (ur.). *Upravljačke elite i modernizacija*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 39–77.

SEFERAGIĆ, Dušica, POPOVSKI, Vesna (1989). »Kvaliteta života kao cilj društvenog razvoja«, *Revija za sociologiju*, Zagreb, god. 20, br. 1–2 (suplement), str. 73–87.

SPAJIĆ-VRKAŠ, Vedrana (2001). »Pokušaj redefiniranja naobrazbe elita i modernizacije školovanja u kontekstu europskih integracija«, u: Drago Čengić i Ivan Rogić (ur.). *Upravljačke elite i modernizacija*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 169–194.

ŠPORER, Željka (1990). *Sociologija profesija*. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.

ŽUPANOV, Josip (2001). »Industrijalizirajuća i dezindustrijalizirajuća elita u Hrvatskoj u drugoj polovici 20. stoljeća«, u: Drago Čengić i Ivan Rogić (ur.). *Upravljačke elite i modernizacija*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 13–36.

Dragutin Babić, Ivan Lajić

EDUCATIONAL, EMPLOYMENT AND PROFESSIONAL ASPIRATIONS OF YOUNG ISLANDERS – THE EXAMPLE OF THE ZADAR ISLANDS (IŽ, DUGI OTOK, UGLJAN)

SUMMARY

Young people on the Croatian islands are aware of the depopulation that has traumatised their island environment. Their ambitions in regard to further life on the islands are genuinely shaken to the point that, when asked about the future of their islands and their personal future in the ten years, they reply that depopulation will continue and that they themselves will leave the island. Education is one of the factors that stimulate this transfer. Through an empirical study, the authors wanted to determine the doubts among young people on three islands of the Zadar archipelago (Ugljan, Dugi Otok and Iž), as well as the relevant aspirations of school pupils on the islands (in regard to employment, education and professions). The study applied both a questionnaire survey and interviews (essays by pupils). This paper analyses the results of the questionnaire survey. The questionnaire itself contained 39 closed questions pertaining to important segments of island life and to the way in which it was perceived by young islanders. It was filled out by 107 secondary school and elementary school pupils from Ugljan, Iž and Dugi Otok. The processed results obtained confirm the assumption that the level schooling increases awareness both in regard to social promotion, which is closely linked to emigration from the islands, and in regard to the self-affirmation of future young generations. The vast majority of respondents expressed the desire to continue their education after elementary and secondary school, respectively. If they would remain on the islands, young islanders do not have many opportunities to choose their employment or business activities. Tourism is far ahead of all other activities. Besides this branch, fishing is to a lesser extent recognized as possible economic resource on the Zadar islands. All the results of the study can be useful to government agencies responsible for island development, with the aim of revitalizing the development of the Croatian islands and stopping the highly negative socio-demographic trends that are occurring on them.

KEY WORDS: islands, depopulation, education, aspirations, choice of employment

Dragutin Babić, Ivan Lajić

ASPIRATIONS DES JEUNES INSULAIRES EN MATIÈRE D'ÉDUCATION, DE TRAVAIL ET DE CARRIÈRE PROFESSIONNELLE : EXEMPLE DE L'ARCHIPEL DE ZADAR (IŽ, DUGI OTOK, UGLJAN)

RÉSUMÉ

Les jeunes habitants des îles croates perçoivent le traumatisme de la dépopulation de leurs localités. Leurs perspectives d'existence sur leurs îles sont sérieusement ébranlées au point que lorsqu'on leur demande comment ils imaginent leur île et eux-mêmes dans une dizaine d'années, les jeunes insulaires répondent tous que cet espace continuera de se dépeupler et qu'eux-mêmes le quitteront. L'un des facteurs incitatifs de cette migration est l'éducation. Les auteurs s'efforcent de mettre en lumière par une recherche empirique les indécisions des jeunes habitants des trois îles de l'archipel de Zadar (Iž, Dugi otok, Ugljan) quant à leur éventuel départ, ainsi que les grandes lignes des aspirations des élèves de secondaire de ces îles (quant à leur éducation, leur travail et leur carrière professionnelle). Cette recherche recourt aux méthodes de l'interview (rédactions rédigées par les jeunes) et de l'enquête, avec un questionnaire comprenant 39 questions de type fermé, englobant les segments importants de la problématique insulaire et la façon dont elle est perçue par les jeunes insulaires. L'enquête a été menée sur 107 élèves de primaire et de secondaire des îles d'Iž, Dugi otok et Ugljan, et cet article interprète les résultats obtenus à l'issue du traitement des questionnaires. Ces derniers confirment la supposition selon laquelle la formation scolaire revêt une importance / un rôle dont sont conscients les jeunes insulaires, tant dans la promotion sociale, qu'ils associent étroitement avec le fait de quitter l'île, qu'avec l'affirmation personnelle des jeunes générations à venir. La grande majorité des jeunes interrogés désire continuer ses études après l'école, primaire ou secondaire. En restant sur leur île, les jeunes n'ont guère de possibilités de choisir leur travail et leur activité professionnelle. Le tourisme devance nettement toutes les autres activités économiques. Outre cette branche, seule la pêche est reconnue dans une certaine mesure comme une possible ressource économique dans les îles sous étude. Tous ces résultats peuvent être utiles aux services de l'administration chargée de la problématique des îles, en vue de réveiller le développement des îles croates et de mettre un frein à leur évolution socio-démographique particulièrement préoccupante.

MOTS CLÉS : îles, dépopulation, éducation, aspirations, choix d'un travail